

REDUKCIJA V ŠKOFJELOŠKEM NAREČJU

Članek obravnava različne tipe samoglasniških redukcij v škofjeloškem narečju.

The article presents different types of vowel reduction in the dialect of Škofja Loka.

Redukcija je v škofjeloščini dosegla eno najmočnejših stopenj med slovenskimi govori. Je močnejša kot v sosednjem gorenjskem narečju. Kjer je le bilo mogoče, je prišlo do popolne onemitve glasu. Kot drugod je najpogostejša v soseščini zvočnikov, v nekaterih priponah in končnicah, podvrženi pa so ji bili nenaglašeni *ě, i, u* in *ə*, ki so se reducirali do \emptyset . Zaradi tega se je močno povečalo število nekaterih soglasniških skupin, ki so se znašle tudi v končnem položaju: *-jc, -kc, -lc, -mc, -nc, -pc, -rc, -cs, -šc, -yc, -ck, -čk, -xk, -jk, -lk, -nk, -pk, -rk, -sk, -šk, -tk, -rtk, -štk, -jčk, -pčk, -rčk, -ščk, -učk, -šč, -px, -šx, -ns, -us*.

Novonastale skupine so lahko ostale nespremenjene, lahko pa je prišlo do različnih asimilacij. Včasih, posebno pogosto pri spregatvi, nastanejo podvojeni (dolgi) soglasniki ali novi zlitniki (*'vi:t, š'šit; ž'ba:la, užiγ'nila, ž'bula*). Nastale so tudi skupine z zlogotvornimi *l, m, n*, ki se realizirajo z zelo kratkim, bolj ali manj izrazitim samoglasniškim elementom pred zvočnikom. To se je največkrat zgodilo v naslednjih tipih glasovnih kombinacij.¹

'V Z I Z \emptyset	→	'V Z Z	(petelin → pi'te:lŋ)
'V Z I Z I	→	'V Z Z	(zginili → z'γinl)
'V Z Z I	→	'V Z Z	(umrli → u'merl)
'V Z Z I N \emptyset	→	'V Z Z N	(mrlič → 'merč)
'V Z Z I N I	→	'V Z Z N	(šmarnici, mrvici → š'ma:rŋc, 'meruc)
'V Z Z I N V	→	'V Z Z N V	(šmarnica, mrvica → š'ma:rŋca, 'meruca)
'V Z I Z N I N \emptyset	→	'V Z Z N N	(čeveljček → 'či:uľčk)
'V Z Z I N I N \emptyset	→	'V Z Z N N	(travniček → t'ra:uľčk)

'V Z I Z N N V	→	'V Z Ț N N V	(čeveljčka → 'či:uļčka)
'V Z Z I N N V	→	'V Z Ț N N V	(travnička → t'ra:uņčka)
'V Z I N I Z ∅	→	'V Z N Ț	(velikim → 'vi:lkṃ)
'V Z I N I Z I	→	'V Z N Ț	(velikimi → 'vi:lkṃ)
'V Z N I Z ∅	→	'V Z N Ț	(majhen → 'mejxṃ)
'V Z N Z I	→	'V Z N Ț	(majhni → 'mejxṃ)
'V Z N I Z N ∅	→	'V Z N Ț N	(garkelc → 'ȝa:rkļc)
'V Z N I Z N V	→	'V Z N Ț N V	(garkelca → 'ȝa:rkļca)
'V Z N Z I N V	→	'V Z N Ț N V	(sončnica → 'su:nčṃca)
'V Z N I Z N I N	→	'V Z N Ț N N	(parkeljček → 'pa:rkļčck)
'V Z N I Z Z V	→	'V Z N Ț Z V	(parkeljna → 'pa:rkļna)
'V N I Z ∅	→	'V N Ț	(mlečen → m'li:čṃ)
'V N Z I	→	'V N Ț	(pismo → 'pismṃ)
'V N Z I N ∅	→	'V N Ț N	(lešnik → 'li:šṃk)
'V N Z I N I	→	'V N Ț N	(kovačnici → ku'va:čṃca)
'V N Z I N V	→	'V N Ț N V	(kislica → 'kisļca)
'V N I Z N I N ∅	→	'V N Ț N N	(pisemček → 'pismčck)
'V N I Z N N V	→	'V N Ț N N V	(pisemčka → 'pismčcka)
'V N N I Z ∅	→	'V N N Ț	(masten → 'mestṃ)
'V N N Z I	→	'V N N Ț	(mastni → 'mestṃ)
'V N N Z I N ∅	→	'V N N Ț N	(cestnik → 'ci:stṃk)
'V N N Z I N V	→	'V N N Ț N V	(mastnega → 'mestṃga)
Z I N 'V	→	Ț N 'V	(lesen → l'si:n)
Z I N Z 'V	→	Ț N Z 'V	(lisjak → l's'ja:k)

Zaradi onemitve samoglasnikov se je beseda lahko skrajšala za določeno število zlogov (npr. 'ma:lca, 'ma:lč) ali pa je zaradi zlogotvornega zvočnika ostalo število zlogov nespremenjeno (npr. 'su:nčṃca). Izenačila sta se dva tipa besed: tisti, ki se je končeval na -NZV, in tisti, ki se je končeval na -NVZ. Oba sta dala tip s končajem -NȚ (pismo → 'pismṃ, hodim → 'xu:dmṃ). V primerih, ko bi moral biti zlogotvoren r, je pred njim razvit normalni e ('du:ber, 'vi:ter).² Kadar pride ta v zlogotvorni položaj za soglasnik ali r in pred pavzo ali nezvočnik u ali i, se realizirata kot u ali i (k'la:du, 'beru, 'peručk, s'ku:ri). V primerih, ko se pojavi

zlogotvorni zvočnik na začetku besede, je ta zlogotvornost pozicijska. Če pride v zvezo za besedo, ki se končuje na samoglasnik, samoglasniški element izgine: 'bi:la l'pina : s'ter l's'ja:k.

Pregled najpogostejših onemitev posameznih samoglasnikov

i

v korenih

x'ti:t, l'sica, l's'ja:k, p'xa:uŋk, p'ja:ča, p'sa:ɣa, s'nica, s'ru:ta, ž'vina, ž'vi:t, ž'vot.

v priponah -in, -ina, -inja, -inga

'lunŋ, 'ma:mŋ, ma'rijŋ, 'te:tŋ; 'ma:lŋ, 'pe:lŋ, pi'te:lŋ, 'šu:lŋ, 'ži:nŋ, d'rušna, 'fa:ntušna, x'ra:stuna, 'i:ušuna, 'južna, 'kertna, 'li:tna, 'pa:jčuna, 'ri:ušna, st'ri:šna; 'kuxna, s'to:pna; 'kō:štŋga, 'ra:jtŋga

v priponi -nik

'di:lŋk, x'la:čŋk, 'ja:pčŋk, 'kurŋk, 'li:šŋk, 'ma:sŋk, 'mu:čŋk, p'ra:zŋk, 'ri:pŋk, sk'li:dŋk, s'la:mŋk, t'ra:uŋk, 'zi:uŋk, ž'ličŋk

v priponi -ica

'ba:pca, 'dušca, f'ju:lca, ɣ'la:uca, 'xišca, 'iluca, 'ja:mca, 'ko:sca, k'ra:uca, ku'bilca, 'lipca, 'ma:lca, 'no:xca, 'pa:lca, pud'la:sca, 'ri:pca, 'ro:kca, s'la:mca, t'ra:uca, 'turšca, 'ulce, 'vejca, 'vilce, 'župca; ap'ni:nca, 'cu:perŋca, er'bidŋca, ɣu'si:nca, x'li:bŋca, k'la:uŋca, ku'va:čŋca, 'li:tŋca, 'mišŋca, 'mizŋca, p'li:uŋca, p'rižŋca, 'rouŋca, 'su:nčŋca, s'vi:šŋca, š'ma:rŋca, u'čitlca, 'vi:trŋca, 'zi:uŋca, ži'li:zŋca

glagolska pripona -i-

- v nedoločniku glagolov II. in IV. vrste:

'zint, u'ziŋt; 'no:st, 'vo:st

- v deležniku na -l glagolov II. in IV. vrste:

z'ɣinu, z'ɣinla, z'ɣinl, z'ɣinl, z'ɣinle, z'ɣinla
'mi:ru, 'mi:rla, 'mi:rļ, 'mi:rļ, 'mi:rlē, 'mi:rla³

Za končnice pridevniških oblik velja isto kot za pridevnik.

- v osebnih oblikah glagolov III. in IV. vrste:

š'lišŋ	š'lišma	š'lišma	'nu:sŋ	'nu:sma	'nu:sma
š'liš:	š'lišta	š'lište	'nu:š:	'nu:sta	'nu:ste
š'liš	š'lišta	š'lišja	'nu:s	'nu:sta	'nu:sja

- Onemi tudi obrazilo -i, -i- v velelniku vseh glagolov, razen V. in fakultativno VI. vrste, kjer je nastalo iz -aj.

v končnicah samostalnika, osebnega zaimka in pridevnika

R	ed.	ž. sp.	II. skl. (tip 'meš)	:	'miš
D, M	ed.	ž. sp.		:	'miš, 'pe:č, 'xiš
I	mn.	ž. sp.	II. skl. (tip 'meš), m. sp. včasih	:	'miš, ut'ro:c
R	mn.	"	"	:	'miš
D	mn.	"	"	:	'miš
T	mn:	"	"	:	'miš
M	mn.	"	" včasih	:	per 'mišx
O	mn.	ž. sp.	(-a in II. tip 'meš), m. sp.	:	'mišŋ, 'xišam 'ku:nŋ

D, M ed. os. zaimka za 1. in 2. osebo in povratnoosebnega zaimka:
'men, 'te:b, 'se:b

I ed. m. sp. dol. obl. prid.: ta 've:lk, ta 'li:p

O. ed. m. sp.: z 'li:pŋ

D, M ed. ž. sp.: 'li:p

I mn. m. sp.: 'vi:lk, 'ɣun, 'di:lal, z' merznin

D, O mn.: 'vi:lkŋ, 'li:pŋ

Isto velja za pridevniške zaimke.

v prisklovih

'ɣo:r, 'do:l, pu'ča:s, pu'no:č, spum'la:d, pu'li:t, pu'zim, u ji'si:n

ə

v priponi -əc

ap'ni:nc, ba'ro:ɥc, 'ci:pc, 'či:šnuc, 'di:luc, ɣ'ra:pc, x'la:pc, x'ribuc, 'junc, 'ko:nc, 'kosc, 'lipuc, 'mi:sc, mer'ja:sc, 'no:rc, 'pa:ɥc, 'riɥc, 'sa:mc, s'vinc, š'ko:rc, u'šiuɥ, 've:nc, 'za:jc, 'žiɥc

v priponi -ək (-...ək)

'bi:ɥčk, 'bučk, 'curk, či'tertk, čuu'ničk, 'da:ɥk, du'bičk, f'rušt̩k, ɣu'lu:pčk, x'ripčk, i'zičk, 'jejčk, 'jurčk, k'loučk, k'ra:xk, 'kupčk, 'ku:ščk, 'kušk, kuz'ličk, 'liščk, 'ma:čk, 'mexk, m'li:čk, 'muck, 'nisk, 'nəšk, 'pa:j̩k, 'pi:tk, 'pu:pk, 'repk, 'ri:xk, 'siɥčk, s'lexk, s'vitk, 'šipk, 'tičk, 'u:sk, uc'vi:rk, uɣ'ra:pk, u'ma:j̩k, u'viŋk, ver'šičk, za'či:tk, zas'lušk, ž'mitk

v priponi -ən, -ən'

'bu:bŋ, 'če:sŋ, 'murŋ, 'o:ɣŋ, p'la:mŋ, š'ma:rŋ;
'či:dŋ, d'robŋ, 'e:dŋ, 'fa:jxtŋ, x'ledŋ, xva'li:žŋ, 'la:čŋ, li'vičŋ, 'mestŋ, mix'kužŋ, m'li:čŋ, nauz'deržŋ, 'po:zŋ, p'ra:zŋ, pu'ča:sŋ, pu'li:tŋ, put'ra:tŋ, 'ri:ɥŋ, 'terdŋ, ub'la:čŋ, u'ɣa:bŋ, uši'ničŋ, u'zimŋ, vit'rovŋ, za'pa:dŋ, zdra'vilŋ, zɣu'vərŋ

v priponi -əlj

'a:ngl̩, b'ri:nc̩l̩, 'či:v̩l̩, d'rik̩l̩, 'ka:mp̩l̩, 'ka:š̩l̩, 'mo:nt̩l̩, 'na:γ̩l̩, 'pa:rk̩l̩, 'ša:rk̩l̩, 'to:š̩l̩,
'ža:k̩l̩

v posameznih primerih

'do:ns, 'u:ɔ:ɥs; 'xerpt, 'næft; s'nu:č; t'xu:r, ž'bi:la, žbil'na:k

ě

v osnovah

c'lina, č'pi:t, č'pina, l̩'pu:, l̩'si:n, er'se:t, s'ja:t, s'nica, s'nu:, 'o:rx; č'lauk; 'vi:t:
pri pridevniku v končnicah za R, D, T, M, O ed. m. sp.:
s'ta:r̩ya, s'ta:r̩mu

u

v osnovah

ermi'na:k, x'du:, k'pila, k'povat, l̩'cija, l̩'di:, l̩'pina, l̩'šina, ps'tit, ps'to:ta, s'xu:,
š'šil̩ca

v priponi -ux

'ko:šx, t'ri:px, ('va:rx)

glagolska pripona -u- pri glagolih VI. vrste z naglasom na osnovi in s premečnim naglasom: 'pi:st̩jim, s'vi:t̩jim, š'ku:d̩jim, 'va:r̩jim, 'vi:r̩jim

v končnicah samostalnika in zaimka

včasih v M ed. m.sp.: u 'li:s, na 'pu:l, per pu'tu:k, na sti'de:nc, na t'ra:uŋk, per
š'pa:n, per Pu'li:nc, per 'Tu:nit

v R, T os. zaimka za 1. in 2. os. dv.: 'na:j, 'va:j

o

glagolska pripona pri glagolih VI. vrste v nedoločniških oblikah:

'pi:stvat, 'va:rvat, 'vi:rvat, s'vi:tvat, š'ku:dvat;
'pi:stvu, 'va:rvu, 'vi:rvu, s'vi:tvu, š'ku:dvu

v I, T ed. pri samostalnikih zaradi maskulinizacije

'če:l, 'de:bl̩, 'di:l, d'li:t, er'se:t, γ'nejzd, 'i:zer, 'ja:pk, 'juter, ku'li:n, ku'pit,
ku'rit, 'li:t, 'mi:st, m'li:k, 'na:k̩l̩, 'o:k̩ŋ, 'pism̩ŋ, p'la:t̩ŋ, pri'vi:s̩l̩, 're:ber, 'se:d̩l̩,
s'teb̩l̩, s'te:γ̩ŋ, stu'pa:l, 'šil, 'vin, u'me:l, uri'te:n, 'zel, ži'li:z, 'žit

OPOMBE

- ¹ 'V pomeni naglašeni samoglasnik, Z katerikoli zvočnik, I samoglasnik, ki je onemel (ě, i, ə, u; o v zvezi z maskulinizacijo), in Ź zlogotvorni zvočnik (ǰ, Ǳ, ǰ).
- ² Oziroma ajevski polglasnik v nekaterih vaseh.
- ³ Oblike si sledijo: m., ž., s. sp. ed., m., ž. sp. mn., m. sp. dv.

Zusammenfassung

DIE REDUKTION IM DIALEKT VON ŠKOFJA LOKA

Der Artikel zeigt verschiedene Beispiele der Vokalreduktion im Dialekt von Škofja Loka, wo sie im Vergleich mit anderen slowenischen Mundarten eine der stärksten Grade erreicht hat. Häufig kam es zur vollkommenen Lautverstumung (zum Reflex für ě, i, u, ə). Dafür hat sich die Häufigkeit der Konsonantengruppen vergrößert, es entstanden jedoch auch einige lange Konsonanten und neue Verschmelzungen. Durch Reduktion entstanden auch silbenbildende ǰ, Ǳ, ǰ. Durch die Verstumung wurden die Wörter um eine bestimmte Silbenanzahl verkürzt, oder die Anzahl der Silben blieb wegen silbenbildender Laute unverändert. Im Aufsatz sind die häufigsten Typen der Lautkombinationen mit den silbenbildenden Lauten und die Übersicht der häufigsten Verstumungen von einzelnen Vokalen dargelegt.